

Das Mithras-Relief

A Mithras-dombormű

Südöstlich des Ortes, an der alten Straße nach Mörbisch, in unmittelbarer Nähe der ungarisch-österreichischen Grenze liegt eine alte Mithras-Kultstätte. Die künstliche Grotte mit niedrigem, grasbewachsenem Bruchsteingewölbe, um die Jahrhundertwende als Schutz für die Überreste der Kultstätte von der kunstsinnigen Familie Storno aus Sopron errichtet, war 1990 noch unverändert erhalten; sie fügte sich unscheinbar in das zum Neusiedler See abfallende Gelände ein (Abb. 75). Wegen seiner Grenzlage war das Mithras-Denkmal bis zur Öffnung des „Eisernen Vorhangs“ praktisch nicht zu besichtigen gewesen. Vom früheren „Todesstreifen“ zeugten 1990 noch der Wachturm hinter der alten Kultstätte und die in den Wald geschlagene Schneise für die Grenzpatrouille, quer zu der nicht mehr passierbaren Straße nach Mörbisch (Abb. 9).

Das Mithras-Relief steckte zum Teil im Erdreich. Die hohe Luftfeuchtigkeit in der Grotte und Sickerwasser hatten dem ohnehin porösen, tuffartigen Kalkstein des Reliefs sehr zugesetzt, so daß die ursprünglichen Feinheiten der Oberflächenbearbeitung nur noch in Spuren erkennbar waren. Allerdings ließen sich noch Fragmente verschiedener Farbfassungen entdecken, darunter Ocker, Azuritblau und Grün. Die teils mehrschichtigen Fassungsreste lagen auch auf Ausbruchstellen des Reliefs, was für in größeren Zeitabständen wiederholte Farbfassungen und eine längere Nutzung der Kultstätte spricht.

Am linken Rand zeigt das Felsbild eine stehende Person mit Kopfbedeckung, die die Arme herabhängen läßt. Rechts davon schließt sich eine in Bewegung befindliche, größere Gestalt an, von der noch der Kopf mit Mütze, ein wehender Mantel und das schräg gestellte rechte Bein erkennbar sind. Ein S-förmiges Motiv zwischen den beiden Figuren kann als Schwanz eines ansonsten weitgehend verlorenen Stiers gedeutet werden. Das rechte Drittel des Reliefs läßt keine klaren Konturen mehr unterscheiden, der Seitenrand ist völlig weggebrochen.

Trotz der schweren Beschädigungen erlaubt es die Gesamtkomposition zusammen mit den ikonographischen Details zweifelsfrei, in dem Felsrelief ein Bildzeugnis des in römischer Zeit ausgeübten Mithras-Kults zu sehen.

Schon lange bevor diese Religion im Römischen Reich Eingang fand, wurde Mithras im Iran als ein lebenspendender Gott verehrt, der über die Heiligkeit von Vertrag und Eid wachte. Durch die Vermittlung römischer Soldaten und Kaufleute gelangte der Kult nach Europa, wo man Mithras als Lebensspender und Sonnengott verstand. Die Legende berichtet, daß der Gott in einer Grotte aus dem Fels geboren wurde. Seine wichtigste heilbringende Tat vollbrachte er mit der Tötung eines Stiers, dessen Blut die Erde netzt, zum Samen wird und neues Leben hervorbringt.

Die Stiertötung als zentrale Heilstat steht auch im Mittelpunkt vieler Mithras-Bildwerke. Der Gott wird dabei oft von den beiden Fackelträgern Cautes und Cautopates begleitet, von denen Cautes die Fackel nach oben und Cautopates sie nach unten hält, als Zeichen der auf- bzw. untergehenden Sonne. Beide tragen

A helységtől délkeletre, a Fertőmeggyes (Mörbisch) felé vezető út közvetlen közelében, néhány lépésre az osztrák-magyar határtól régi Mithras-kultushely húzódik meg. A mesterséges barlangot beborító, alacsony, fűvel benőtt terméskő boltzat, melyet a műértő soproni Storno család a századfordulót megelőző időkben emelt, napjainkig fennmaradt: az építmény észrevétlenül símul a Fertő tavat övező, lankás tájba. Határmenti elhelyezkedése következtében a „vasafüggöny“ megnyitásáig gyakorlatilag senki nem látogathatta az emlékművet. Az egykor szigorúan őrzött határsávra 1990-ben már csupán a kultushely közvetlen közelében magasodó őrtorony emlékeztetett: a tornyokat az erdőbe vágott utak kötötték össze: a nyiladék éppen az emlékmű közelében keresztezte a Fertőmeggyes felé vezető utat, amely hosszú időn keresztül használaton kívül, elhanyagolt állapotban volt (9., 75. kép.).

A Mithras-dombormű nagyobb része föld alatt rejtőzik. A barlang levegőjének magas nedvességtartalma és a szivárgó víz a dombormű amúgy is porózus, tufaszerű mészkő anyagát erősen megviselte, így a felület megdolgozásának eredeti finomságai ma már csupán nyomokban láthatók. Jól felismerhetők a felület egykori színei, melyek foltszerűen maradtak meg: az okker, azúrkék és zöld árnyalatú színek több rétegben takarják egymást: a színváltozatok különösen a dombormű törési felületein ismerhetők fel egyértelműen, bizonyítva, hogy az emlékhelyet időről időre átfestették és hosszabb ideig használták.

A sziklakép bal szélén álló személy látható, fedett fővel, leeresztett karokkal. Tőle jobbra mozgó alak körvonalai fedezhetők fel: jól kivehető a figura sapkás feje, lobogó, „S“ formájú köpenye és ferdén behajló jobb lábszára. A két alak között bika helyezkedett el, ennek ma már csak feketére festett farka ismerhető fel. A dombormű jobb harmadában a körvonalak már alig láthatók, az oldalsó perem teljesen letörött.

A kompozíció egésze –erősen sérült állapota ellenére– az ikonográfia jellegzetes részletei alapján a római korban elterjedt Mithras-kultusszal kapcsolatos szikladomborművek közé sorolható.

Mithrast már jóval azelőtt, hogy kultusza a római birodalomban teret nyert, Iránban életet adó istenként tisztelték, aki az egyezségek és fogadalmak szentségére örökös. Európába kultusza római katonák és kereskedők közvetítésével került, itt, mint életet adó Mithrast, napistenként tisztelték. A legenda szerint az isten barlangban, sziklából született. Legfontosabb, szerencsét hozó tette egy bika legyőzése volt, melynek földre omló vére a földet átitatva maggá változott, melyből új élet sarjadt.

A bika elejtése szerencsét hozó tett volt, ezért került tehát e fontos esemény a legtöbb Mithras-szobor középpontjába. Az istent gyakran kíséri két fáklyavívője, Cautes és Cautopates. Cautes a fáklyát felfelé, Cautopates pedig lefelé fordítja, jelképezve a felkelő és lemenő napot. Mithrashoz hasonlóan mindketten keleties viseletet hordanak, fejükön phrygiai sapkát viselnek és általában az istennél kisebb testmérettel ábrázolják őket.

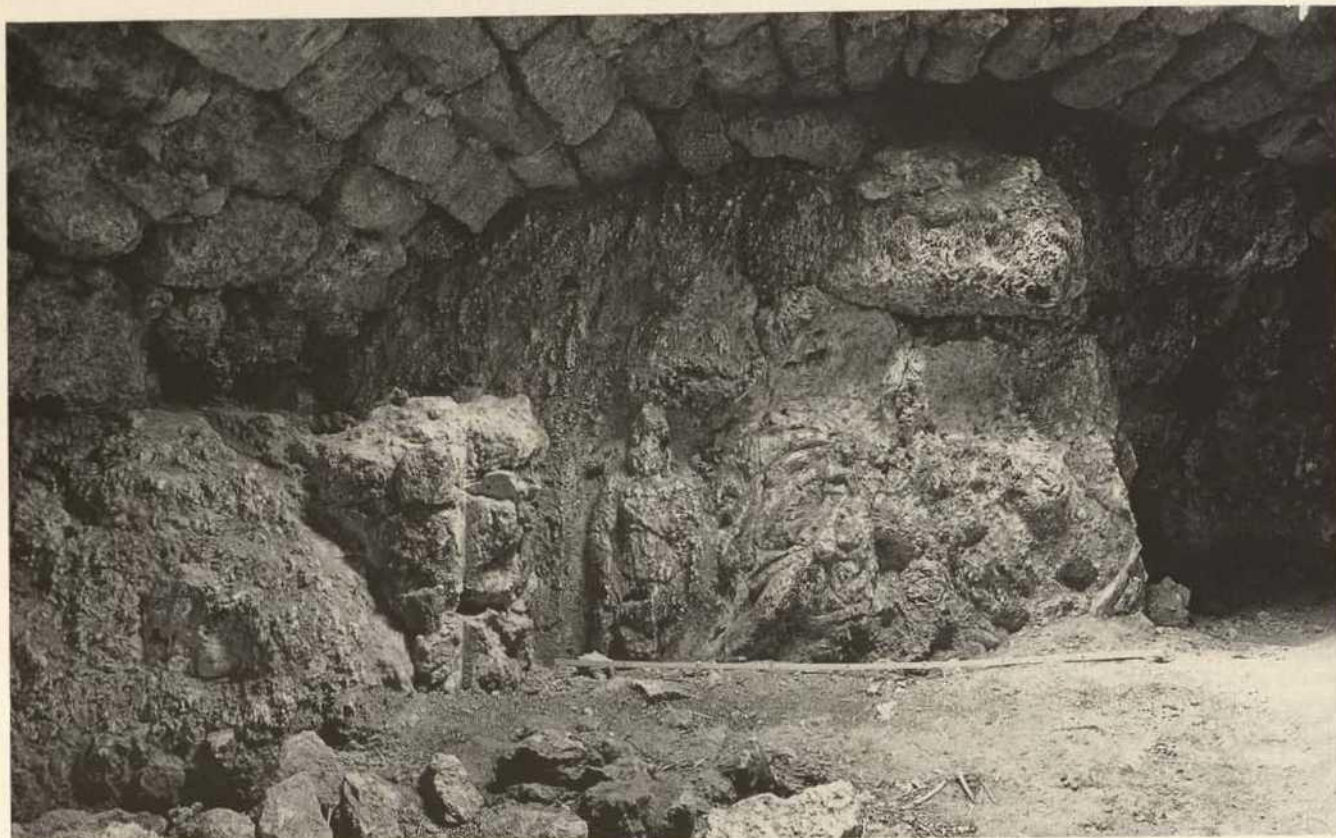

Abb. 73. Mithras-Kultstätte im Bereich der ungarisch-österreichischen Grenze, Relief aus tuffartigem Stein (im Sockelbereich durch Aufschüttungen verdeckt).

73. kép. Mithras-kultuszhely az osztrák-magyar határ térségében, tufaszerű kőből készült dombormű (lábazatát feltöltés fedti el).

wie Mithras selbst die orientalische Tracht mit phrygischer Mütze, haben aber gewöhnlich eine kleinere Körpergröße.

Aus der Analogie zu besser erhaltenen Darstellungen mit gleicher Ikonographie gewinnt man nun auch für Fertőrákos größere Klarheit: Auf der linken Seite steht demnach Cautopates mit gesenkter Fackel. Die zentrale Szene zeigt Mithras, wie er sich von hinten auf den Stier schwingt, den er bei den Nüstern packt und durch einen Stich in den Hals zu Fall bringt. Rechts davon, wo der Bildrand weggebrochen ist, wäre der zweite Begleiter, Cautes, zu ergänzen.

An die Anhänger des Mithras-Kults – es waren nur Männer zugelassen – wurden hohe ethische Anforderungen gestellt. Die Aufnahme in eine Bruderschaft setzte einen Eid voraus und verlangte von dem Anwärter, sich verschiedenen Initiationszeremonien zu unterziehen. Dann konnte er sieben Weihegrade durchlaufen und so in der Hierarchie aufsteigen. Über die kulturellen Praktiken sind wir nur unzureichend informiert. Jedenfalls trafen sich die Gemeinschaften (etwa 20 bis 40 Personen) in den oft grottenähnlichen Mithräen zu rituellen Mahlzeiten.

In der römischen Provinz Pannonien, zu der Fertőrákos damals gehörte, war der Mithras-Kult etwa vom 2. bis 4. Jahrhundert verbreitet. Rund um den Neusiedler See, im Hinterland des Donaulagers Carnuntum, sind noch weitere Zeugnisse dieser Religion bekannt geworden. Wir dürfen davon ausgehen, daß vor dem Felsbild – vielleicht in einem der heutigen Grotte ganz ähnlichen Raum – sich eine Mithras-Gemeinde zu versammeln und Mahl zu halten pflegte. Das kann bis zum Ende des 4. Jahrhunderts geschehen sein. Dann löste das Christentum diesen Kult ab.

Az azonos ikonográfiájú, de jobb állapotban fennmaradt ábrázolásokkal történő összehasonlítás hozzásegíthet ahhoz, hogy a fertőrákosi emlékről is pontosabb képet nyerjünk. E szerint a bal oldalon Cautopates áll leeresztett fáklyával. Az isten a jelenet középpontjában helyezkedik el és hátulról ront a bikára, melynek orrlyukát megragadva nyakát keresztüldöfi és az állatot megöli. Tőle jobbra, a letörött szoborszegély közvetlen közelében állna Cautes.

A Mithrasz-kultusz követői kizárólag férfiak lehettek, akikkel szemben magas etikai követelményeket támasztottak. A testvérszövetségbe történő felvételt eskü előzte meg és a jelöltől szigorúan megkövetelték, hogy a legkülönbözőbb avató szertársoknak vesse alá magát. Csak ezután következhetett a felszentelés hét fokozata, majd a felvételt nyert fokról fokra léphetet előbbre a ranglétrán. A kultusz gyakorlatáról egyébként szinte alig tudunk valamit. Ismert azonban, hogy a társaságok létszáma húsz és negyven személy körül mozgott, akik rendszeres időközökben rituális étkezésre gyűltek össze a barlangszerű mithreumban.

Fertőrákos ez időben Pannónia római tartományhoz tartozott: ezen a vidéken Mithras kultusza a 2.-4. században virágzott. A Fertő tó partján, a carnuntumi dunai tábor hátsó részében a vallás más emlékeit is ismerjük. Bizonyosnak látszik, hogy a sziklakép előtt -talán a mai barlanghoz nagyon hasonló térben- a Mithras-közösségek egyike gyűlt össze és tartotta szertartásos étkezéseit. A 4. század végéig hódoltak az isten kultuszának, mígnem Mithras tiszteletét a kereszténység váltotta fel.

Abb. 74. Mithras-Kultstätte, Relief mit zentraler Mithrasfigur (mit Helm und wehendem Mantel), seitlich, stehend Cautopates (mit gesenkter Fackel).

74. kép. Mithras-kultuszhely, dombormű közepetáján Mithras alakja, sisakkal, lobogó köpenyben, oldalt Cautopates álló alakja (leeresztett fáklával).

Nach der Öffnung der Grenzen wurde 1990 mit dem Ausbau eines ungarisch-österreichischen Rundwegs um den Neusiedler See begonnen, der direkt an der Mithras-Kultstätte vorbeiführt. In diesem Rahmen wird auch an weitere Grabungen im Bereich der Kultstätte und an eine neue Präsentation der Fundstücke gedacht. Angesichts dieses Anliegens im Sinn eines sicherlich wünschenswerten Tourismus am Neusiedler See geht es darum, für das Mithras-Denkmal eine auch konservatorisch vertretbare Lösung zu finden.

Abb. 75. Mithras-Kultstätte, Vorbau und Gewölbe aus Naturstein (errichtet um 1900).

75. kép. Mithras-kultuszhely, terméskő előépítmény boltozva (épült 1900 körül).

1990-ben, közvetlenül azután, hogy megnyíltak a határok, közös, osztrák-magyar kerékpárút építéséről döntöttek, mely a mai napig a Fertő tó egész partján ki is épült. A kerékpárút néhány lépésre halad el az emlékhely mellett. Most azt tervezik, hogy a kultuszhely közelében tovább folytatják az ásásokat, abban a reményben, hogy újabb, bemutatatható leletekre bukkannak. A Fertő tó turistaforgalma és a kerékpárút közelsége egyaránt sürgeti, hogy a Mithras-dombormű helyreállítására mielőbb elfogadható, jó megoldást találjanak.

Abb. 76. Mithras-Kultstätte, Relief, Detail mit Resten verschiedener Farbfassungen.

76. kép. Mithras-kultuszhely, dombormű részlete különböző korú színezések nyomaival.

